

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Негер Оксана

ОСНОВИ СЛАВІСТИКИ

*Навчально-методичний посібник для студентів 1 курсу філологічного
факультету*

Ужгород - 2023

Негер Оксана. Основи славістики. Методичний посібник для студентів 1 курсу філологічного факультету. Ужгород, 2023. 54 с.

Методичний посібник призначений для студентів 1 курсу філологічного факультету (галузь знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальність 035 «Філологія», освітня програма «Українська мова і література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність»), які вивчають навчальну дисципліну «**Основи славістики**» відповідно до навчального плану. У пропонованому посібнику подано методичні рекомендації, необхідні для успішного засвоєння лекційного курсу і підготовки до практичних занять, представлено завдання для самостійної та індивідуальної роботи, питання для підсумкового контролю.

Рецензенти:

Шкурко Г. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету.

Юрса Л. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету ім. І. Франка.

Відповідальний за випуск:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Протокол №11 від 24 червня 2022 р.

© Негер О. Б., 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	14
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ.....	35
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	37
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	46

ВСТУП

Мета курсу: ознайомлення студентів з основними фактами і тенденціями розвитку слов'янських мов та літератур та міжслов'янських культурних зв'язків, засвоєння цих знань і уміння застосовувати їх протягом подальшого навчання.

Завдання курсу:

- створення лінгвістичної бази для подальшого вивчення української та слов'янських мов і філологічних дисциплін, дати уявлення про праслов'янську та різні слов'янські мови, висвітлити питання походження і розвитку писемності та книгодрукування у слов'ян, познайомити з історією та сучасним станом слов'янської філології;
- навчити студентів аналізувати мовні особливості споріднених мов, зіставляти, проводити паралелі, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки щодо походження та історії розвитку мов, всебічне розуміння мовних явищ не ізольовано, а у зв'язках з відповідними явищами в споріднених мовах;
- активізувати самоудосконалення мовних навиків, розширення лінгвістичного світогляду студентів, розвиток мовного чуття.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

- засвоєння найголовніших історико-мовних процесів у різних групах слов'янських мов;

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку української мови та інших слов'янських мов;
- усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ;
- набуття вмінь критично і творчо розглядати відомі в історичній мовознавчій науці погляди на проблемні та дискусійні питання, робити самостійні логічні висновки на основі сучасних наукових даних, зокрема фактів суміжних та інших наук.
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (при вивченні історико-лінгвістичних курсів, таких як старослов'янська мова, історія мови, історична граматики мови, історія літературної мови, діалектологія, а також інших філологічних дисциплін);
- здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 90	1-й	1-й

Кількість модулів – 1	Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	1	1
	Лекції	
	24	12
	Практичні (семінарські)	
	20	–
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні	
	–	–
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота	
	46 год	78 год

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Славістика як наука. Слов'янські народи колись і тепер.

Тема 1. «Основи славістики» як навчальна дисципліна. Філологія – комплекс наукових дисциплін. Філологія в античному світі, середньовіччі й у наші дні. Основна проблематика курсу “Вступ до слов'янознавства”. Зв'язок курсу з іншими навчальними дисциплінами.

Тема 2. Відомості про давніх слов'ян. Розселення слов'ян. Найдавніші слов'янські етноніми. Мовна й етнічна близькість слов'янських народів. Археологічні свідчення про слов'ян. Писемні згадки античних авторів про слов'ян. Основні риси духовної культури давніх слов'ян.

Тема 3. Загальна характеристика слов'янських мов. Східні слов'яни та їх мови. Походження східнослов'янських народів. Періодизація східнослов'янських мов. Старослов'янська мова. Східнослов'янські мови. Західні слов'яни та їх мови. Західнослов'янські мови в структурі слов'янських мов. Польська мова як національна мова поляків. Чеська мова – національна мова чехів. Південні слов'яни та їх мови. Загальна характеристика південнослов'янських мов. Болгарська мова – національна мова болгар. Відомості про розвиток сербо-хорватської мови (сербський і хорватський варіанти).

Тема 4. Походження слов'янських мов. Мовна спорідненість слов'янських мов. Передумови утворення споріднених мов (розпад прамови). Основні регулярні фонетичні співвідношення слов'янських мов. Генеалогічна класифікація слов'янських мов.

Тема 5. Праслов'янська мова у часі і просторі. Зміст терміна «праслов'янська мова». Періодизація історії праслов'янської мови. Діалектне членування праслов'янської мови. Західний і східний діалекти: а) пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти; б) власне східний і центральний піддіалекти.

Змістовий модуль 2. Виникнення слов'янської писемності. Історія розвитку слов'янської філології

Тема 6. Виникнення слов'янської писемності. Передумови виникнення слов'янської писемності. Діяльність св. Кирила і Мефодія в Моравії. Св. Кирило і Мефодій і Україна: міфи і реальність. Діалектна основа старослов'янської мови. Слов'янські абетки Пам'ятки слов'янської писемності.

Тема 7. Становлення слов'янської філології. Становлення східнослов'янської філології. Становлення західнослов'янської філології. Становлення південнослов'янської філології.

Тема 8. Розвиток східнослов'янської філології у першій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах. Розвиток філології в Україні.

Тема 9. Західнослов'янська філологія. Розвиток філології в Польщі. Розвиток філології в Чехії. Розвиток філології в Словаччині та інших західнослов'янських країнах.

Тема 10. Південнослов'янська філологія. Розвиток філології в Сербії. Розвиток філології в Хорватії. Розвиток філології в Болгарії та інших південнослов'янських країнах.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього о	у тому числі					усього о	у тому числі				
		л	п	ла б	ін д	с.р .		л	п	ла б	ін д	с.р .
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Тема 1. «Основи славістики» як навчальна дисципліна.		2	2			5						
Тема 2. Відомості про давніх слов'ян.		2	2			5		2				7
Тема 3. Загальна характеристика слов'янських мов.		6	2			6		2				15
Тема 4. Походження слов'янських мов		2	2			6		2				7
Тема 5. Праслов'янська мова у часі і просторі		2	2			4		2				7
Тема 6. Виникнення слов'янської писемності.		2	2			4		2				7

Тема 7. Становлення слов'янської філології.		2	2			4					7
Тема 8. Розвиток східнослов'янської філології у першій половині ХХ – на початку ХХІ ст.		2	2			6		2			7
Тема 9. Західнослов'янська філологія.		2	2			4					7
Тема 10. Південнослов'янськ а філологія		2	2			2					7
Усього годин	90	2 4	2 0			46	90	1 2			78

Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання з дисципліни «**Основи славістики**» є: залік, модульна контрольна, усне опитування на практичних заняттях, аналіз текстів різних слов'янських мов; опрацювання першоджерел (наукових праць видатних слов'янських мовознавців); виконання індивідуальних завдань (підготовка презентацій / рефератів) тощо.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усна або письмова з такими видами: групове та індивідуальне опитування на практичних заняттях, оцінювання практичних завдань, перевірка рівня опрацювання першоджерел (наукових праць видатних слов'янських мовознавців), оцінювання презентацій / рефератів.

Форма модульного контролю: письмова (тестування, оцінювання відповідей на теоретичні питання, виконання практичних завдань).

Форма підсумкового семестрового контролю: залік (усне опитування).

Методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- за типом пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький методи, самостійна робота пошукового характеру;
- за дидактичними завданнями: словесні – лекція, евристична бесіда, навчальна дискусія; наочні – ілюстрація, демонстрація; практичні – робота з текстом, презентації / реферати.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточне оцінювання та самостійна робота	Модульна контрольна робота 1	Сума
---	------------------------------	------

T1	T2	T3	T4	T5	50	100
5	5	20	10	10		

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота 2	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
5	5	20	10	10		

T1, T2 ... – теми

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

До модульного контрольного оцінювання допускаються всі здобувачі. При визначенні оцінки за модуль враховуються результати модульної контрольної роботи (МКР) та поточного контролю під час практичних занять, самостійної роботи.

МКР складається з трьох блоків завдань.

Перший блок (1–20 балів) містить висвітлення теоретичних питань навчальної дисципліни.

Другий блок (1–20 балів) містить тестові завдання.

Підсумкова оцінка за кожний модуль складається із суми балів за поточне оцінювання (60 б.) і результату модульної контрольної роботи (40 б.)

Максимальна оцінка – 100 балів.

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал –
------------	--------------------------	----------------------------	----------------------

			максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90–100
B	Добре		82–89
C	Добре		74–81
D	Задовільно		64–73
E	Задовільно		60–63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35–59
F	Незадовільно		0–34

До підсумкового (семестрового) контролю з навчальної дисципліни не допускаються студенти, які не виконали усі види обов'язкових практичних робіт, передбачених робочою програмою, а також підсумкова модульна оцінка яких становить менше 35 балів. Здобувач, який за результатами модульних контролів отримав оцінку «F» (0-34 бали), повинен до проведення підсумкового (семестрового) контролю поліпшити цю оцінку принаймні до показника FX (≥ 35 балів) під час чергування викладача на кафедрі. Без такого поліпшення він до підсумкового (семестрового) контролю не допускається.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «зараховано» (90–100 балів, A) заслуговує здобувач, який досягнув таких результатів: всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені

програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявляє творчі здібності і використовує їх у вивченні навчально-програмового матеріалу, демонструє нахил до наукової роботи;

оцінку «зараховано» (82–89 балів, В) заслуговує здобувач, який досягнув таких результатів: повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «зараховано» (74–81 бал, С) заслуговує здобувач, який досягнув таких результатів: в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на запитання з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «зараховано» (64–73 бали, D) заслуговує здобувач, який досягнув таких результатів: знає основний навчально-програмовий матеріал

в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

оцінку «зараховано» (60–63 бали, E) заслугує здобувач, який показав такі результати: володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

оцінка «незараховано» (35–59 балів, FX) виставляється здобувачу, який досягнув таких результатів: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

оцінка «незараховано» (0–34 бали, F) виставляється здобувачу, який досягнув таких результатів: володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Заняття 1

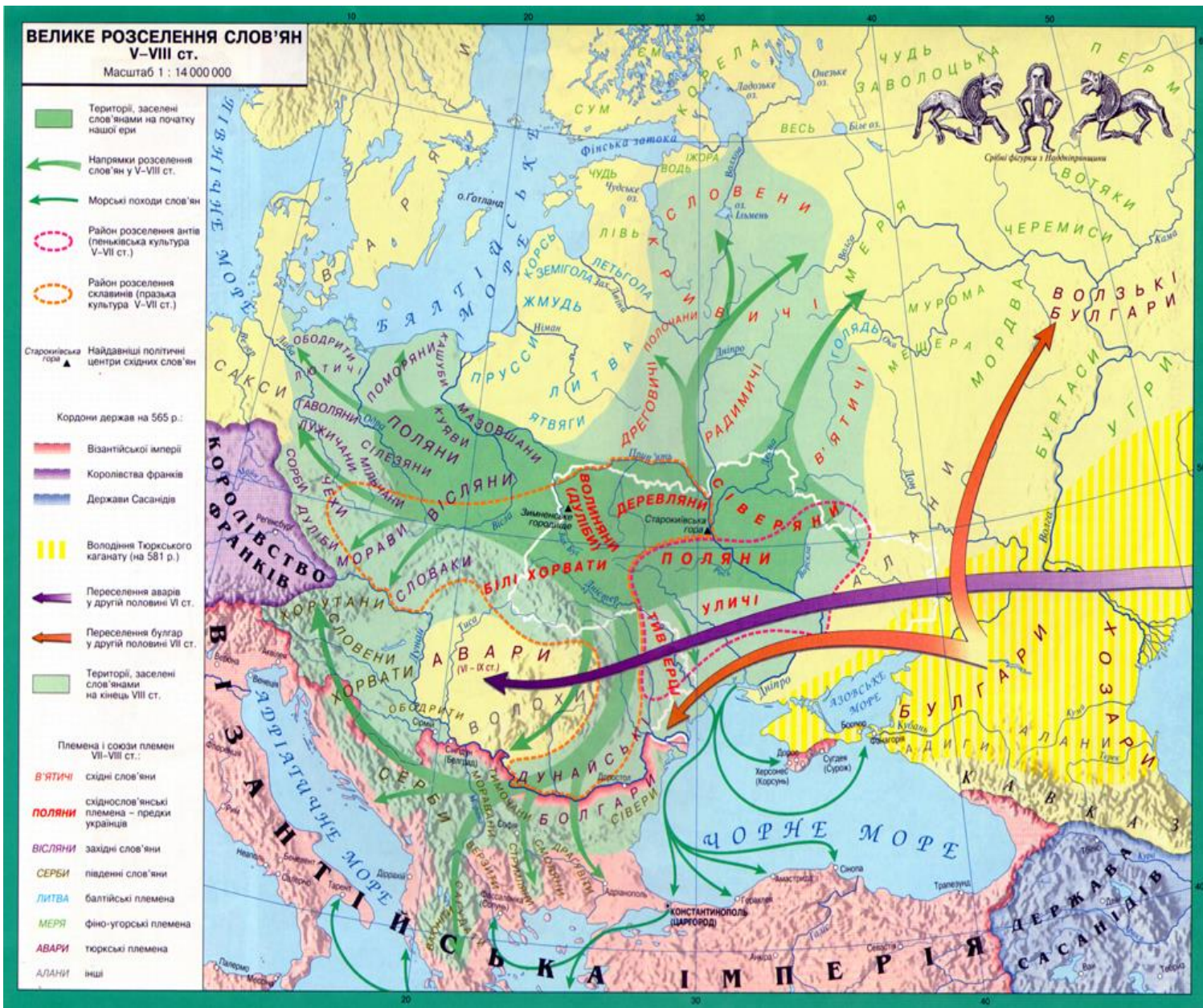
“Основи славістики” як навчальна дисципліна. Відомості про давніх слов’ян

План:

1. Філологія – комплекс наукових дисциплін.
2. Філологія в античному світі, середньовіччі й у наші дні.
3. Розселення слов’ян.
4. Найдавніші слов’янські етноніми.
5. Мовна й етнічна близькість слов’янських народів.
6. Археологічні свідчення про слов’ян.
7. Писемні згадки античних авторів про слов’ян.
8. Основні риси духовної культури давніх слов’ян.

Практичні завдання:

Укладіть тлумачний словник таких понять: славістика, панславізм, етнонім, племінний союз, археологічні пам’ятки.

2. Розгляньте карту. Поясніть, як відбувалося розселення слов'янських народів. Які племена були сусідами слов'янських племен і яким чином це вплинуло на мову, культуру і подальшу історію слов'ян?

3. Про що свідчить характеристика антів і склавинів, подана Прокопієм Кесарійським?

“Ці народи, слов’яни й анти, не підлягають одній людині, а з давніх-давен живуть у демократії; тому про все, що для них корисне чи шкідливе, вони міркують спільно. І майже в усьому іншому обидва варварські народи здавна живуть однаково. Єдиного бога, громовержця, визнають вони владикою всього світу і в жертву йому приносять биків і всякого роду священних тварин. Долі вони зовсім не знають і не приписують їй ніякого впливу на людей. Коли їм загрожує смерть, під час хвороби чи на війні, вони дають обітницю, що, коли врятуються від смерті, то Негайно принесуть за врятування життя жертву богу, — і коли небезпека минула, приносять жертву і вважають, що цим купили своє врятування. Поклоняються також рікам і німфам, і іншим божествам, і всім їм приносять жертви; під час цих жертвоприношень ворожать.

Живуть вони в убогих хатинах, далеко розташованих одна від одної, і часто міняють місця проживання. Вирушаючи на війну, багато хто з них іде на ворога піший, тримаючи в руках невеликий щит і дротики; панцерів вони не носять; деякі виходять у бій без хітона і без трибонія [без верхнього і спіднього одягу], в самих коротких штанах, і б’ються в шароварах, що закривають лише частину тіла.

У тих і других варварів одна мова, проста і варварська; не відрізняються вони одні від одних і зовнішнім виглядом. Усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні. Колір обличчя в них не зовсім білий, волосся не русе і не переходить у чорне, а рудувате і, до того ж — в усіх. Подібно до массагетів, і вони живуть бідно і грубо, і так само, як ті,

перебувають повсякчас у грязі. Підступства чи лукавства в них зовсім мало, але при всій їх простоті нороби в них гунські. І ім'я слов'янам і антам було споконвіку одно; тих і других стародавність називала опорами; думаю, що вони жили розсіяно [розкидані тут і там] і займали великі простори. Більша частина земель за Істром належить їм. [...]"

4. Підготуйте доповідь на тему: "Які ознаки вказують на те, що об'єднання давніх слов'ян були основою для майбутніх держав?"

Опрацюйте літературу:

1. Абашина Н., Козак Д., Синиця Є., Терпиловський Р. Давні слов'яни. Київ, 2012. 366 с.

2. Баран В. Давні слов'яни. Т. 3. Київ, 1998. 335 с.

3. Баран В. Д. Етнокультурні процеси на території України у першій половині I тис. н. е. *Етнічна та етнокультурна історія України*. Київ, 2005. С. 195.

4. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. Київ, 1991. 144 с.

5. Етнічна історія давньої України. Київ, 2000. С. 84–96.

6. Літопис Руський за Іпатським списком. Київ, 1989. 592 с.

7. Сегеда С. Походження та рання етнічна історія слов'ян. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №6. С. 24-31.

8. Середа С. Деякі питання походження та етнічної історії населення Русі-України за даними антропології. *Rutenika*. Київ, 2002. Т. 1. С. 94.

9. Телегін Д. Я. Про роль носіїв неолітичних культур дніпро-двинського регіону в етногенетичних процесах балтів і слов'ян. *Археологія*. 1996. № 2. С. 32–45.

10. Lerh-Splawinski T. O pochodzeniu i Praojczyźnie Slowian. Poznań, 1949.

11. Lerh-Splawinski T. Rozmieszczenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych. *Rocznik słowistyczny*. 1960. XXI. S. 5–22.

Заняття 2

Походження слов'янських мов

План:

1. Мовна спорідненість слов'янських мов.
2. Передумови утворення споріднених мов (розпад прамови).
3. Основні регулярні фонетичні співвідношення слов'янських мов.
4. Генеалогічна класифікація слов'янських мов.

Практичні завдання:

1. Укладіть тлумачний словник таких понять: мовна спорідненість, прамова, мовна сім'я, генеалогічна класифікація.
2. Зробіть хронологічну таблицю, яка відобразить еволюцію уявлень про генеалогічну класифікацію мов.

3. Розгляньте карту поширення індоєвропейських мов. Визначте, у яких сучасних країнах поширені мови, які належать до цієї сім'ї.

Сучасне поширення індоєвропейських мов у Євразії:

	Албанська
	Балто-слов'янські (балтійські та слов'янські)
	Вірменська
	Германські
	Еллінські (грецька)
	Індоіранські (індоіранська, іранські та нуристанські)
	Італьські (романські мови)
	Кельтські
	Неіндоєвропейські мови

Опрацюйте літературу:

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1966.
2. Даскалюк О., Скаб М. Вступ до слов'янської філології: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2016. 95 с.
3. Єрмоленко С., Мельничук О., Ткаченко О. та ін. Історична типологія слов'янських мов: [монографія]. Ч.2. Київ : Довіра, 2008. 264 с.
4. Мозолюк О., Беркещук І. Вступ до слов'янської філології: навч.-метод. Комплекс. Кам'янець-Подільський, 2012. 159 с.
5. Півторак Г. Історико-лінгвістична славістика: вибр. пр. Київ: Наукова думка, 2015. 510 с.
6. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків, 2002. 1054с.
7. Юсип-Якимович Ю. В. Фонологічні системи слов'янських мов крізь призму історичних закономірностей: до проблеми генетичної типології.

Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. № 35. С. 107-111.

Заняття 3

Праслов'янська мова у часі і просторі

План:

1. Зміст терміна “праслов'янська мова”.
2. Періодизація історії праслов'янської мови.
3. Діалектне членування праслов'янської мови. Західний і східний діалекти: а) пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти; б) власне східний і центральний піддіалекти.

Практичні завдання:

1. Опишіть, які процеси відбувалися в морфології праслов'янської мови.
2. Випишіть із етимологічного словника 10 словникових статей, у яких зафіксовані лексеми, успадковані українською мовою з праслов'янської мови.

Опрацюйте літературу:

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1966.
2. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. 2 wyd. zmien. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2006. С. 195.

3. Sławski F. *Praojczyzna Słowian* / Kom. red. Hanna Dalewska-Greń, Jerzy Rusek, Janusz Siatkowski (red. nacz.). *Z polskich studiów slawistycznych*: seria 9: Językoznawstwo: Prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998. «Energeia», 1998.

4. Schenker A. *Proto-Slavic. The Slavonic Languages* / Comrie B., Corbett G. London, New York : Routledge, 1993. С. 60.

Заняття 4

Виникнення слов'янської писемності

План:

1. Передумови виникнення слов'янської писемності.
2. Діяльність св. Кирила і Мефодія в Моравії.
3. Св. Кирило і Мефодій і Україна: міфи і реальність.
4. Діалектна основа старослов'янської мови.
5. Слов'янські абетки
6. Пам'ятки слов'янської писемності.

Практичні завдання:

1. Запишіть, у чому полягає значення діяльності Кирила і Мефодія.
2. Підготуйте доповідь на тему “Київські глаголичні листки — найдавніша пам'ятка слов'янської писемності”.

Опрацюйте літературу:

1. Белей Л. Не минаючи ані титли. Київ: Темпора, 2015. 256 с.
2. Німчук, В. В. Київські глаголичні листки - найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. Київ: Наукова думка, 1983. 139 с.
3. Чешмеджиев, Д. Култът на Кирил и Методий в българското средновековие. *Slavica Slovaca*. 42 (2007). No 1. С. 20-36.
4. Тъпкова-Заимова В., Чешмеджиев Д. Произход на Кирил и Методий. In: Кирило-Методиевска ен-циклопедия. Т. 3. София 2003, с. 343-349;

Заняття 5

Східні і західні слов'яни та їх мови

План:

1. Українська мова: походження, формування, сучасний стан.
2. Російська мова.
3. Білоруська мова.
4. Польська мова як національна мова поляків.
5. Чеська мова – національна мова чехів.
6. Словацька мова.

7. Серболужицькі мови.

8. Полабська мова.

Практичні завдання:

1. Прочитайте і перекладіть вірш Марії Мартисевич.

Мой сын

Мой сын –

амбасадар усіх дзяцей на зямлі:

пакінутых,

падкінутых,

выкінутых на бераг,

падарваных на мінах,

таго афганскага хлопчыка,

які зрабіў майку Мэсі

з цэляфанавага пакету

і асабліва таго, карэйскага,

з фільму дзьве тысячы восьмага году.

Тата хлопчыка,

уцёкшы на Поўдзень

заплаціў брокеру,

каб той вывез сына з Поўначы.

Перабягаючы празь мяжу

Кітая з Манголіяй

малы страціў праваднікоў,

загінуў у стэпе,

ня трапіў да людзей,

ня здолеў

выбегчы.

Мая любоў да цябе –

гарачая і несяжная,

як мангольскі стэп.

І я вельмі хачу,

каб ты выбег.

Які спецыфічныя ознакі вказваюць на мову, якою напісаны гэтыя вершы?

Віпішыце ознакі, што вказваюць на належнасць мовы твору пэўнай мовнай групе.

2. Прочытайце верш І. Франка у польскаму перекладзе. Парівняйце з арыгіналом. Віпішыце ознакі, што ё характэрнымі для заходнаслав'янскіх мов та тэ, што прытаманні ліше для польскай. На аснове паданого тэксту з'ясуйце, што спільнага і відміннага між групею східнаслав'янскіх і заходнаслав'янскіх мов.

W ślad za ciężkim otępieniem
Fala poezji wytryska,
Jak gdyby pośród popiołów
Błysnęły iskry ogniska.
Co było szczęściem, spokojem,
Jest ciepłą warstwą popiołu.
Pod nią miłości i żądze —
Nie zgasły iskry żywiołów.
Nie zgasły, tlą się i żarzą
Pomimo łez i cierpienia,
Nagle wiatr swawolny rozwiął te popioły,
Teraz ty gaś te płomienie!

По довгим важким отупінню
Знов тріскає хвиля пісень,
Неначе з-під попелу разом
Язиками блимне огонь.
Що щастям, спокоем здавалосьь,
Те попелу тепла верства;
Під нею жаги і любові

Не згасла ще іскра жива.
Не згасла ще, тліла, ятрилась
Помимо сліз моїх роси;
Та вітер повіяв і попіл розвіяв —
Тепер ти огонь той згаси!

3. Підготуйте доповідь про українського, російського або білоруського славіста (на вибір).

Опрацюйте літературу:

1. Залізник Л.Л. Проблеми етногенезу українців з позицій сучасної європейської етнології. *Магістеріум*. 2001. Вип. 6. С. 49-56.

2. Залізник Л. Л. Етногенез українців, білорусів та росіян. *Пам'ять століть*. 1997. № 4. С. 2—13.

3. Ісаєвич Я. Проблема походження українського народу: Історіографічний і політичний аспект. *Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 1995. Вип. 2. С. 22-42.

4. Макаруч С. Україна і українці: поява, поширення та утвердження назв. *Другий міжнар. конгрес українців*. Львів, 1994.

5. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови : (іст.-фонет. нарис). Київ: Наук. думка, 1988.

6. Півторак Г. Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски (про походження українців, росіян та білорусів). Київ, 1998.

7. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова? Київ, 1993.
8. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. Київ, 1985.
9. Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів на сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. Історія української мови. Київ, 1996.
10. «Ми – не росіяни»: як білоруси рятують свою мову. Електронний ресурс : <https://www.radiosvoboda.org/a/28247336.html>
11. Bajerowa I. Zarys historii języka polskiego 1939–2000. Warszawa, 2003.

Заняття 4

Південні слов'яни та їх мови

План:

1. Болгарська мова – національна мова болгар.
2. Відомості про розвиток сербської мови.
3. Хорватська мова.
4. Македонська мова.
5. Словенська мова.
6. Чорногорська мова.
7. Старослов'янська мова.

Практичні завдання:

1. Установіть відповідність між уривком поезії та мовою, якою він написаний.

1) Щом умра, ме погребете

мене на могила,

там, сред степите широки

на Украйна мила.

Сред поля широкополи,

Днепър там захожда,

да се вижда, да се чува

как реве тревожно.

Как той носи от Украйна

към морето синьо

вража кръв... и оттогава

по гори долини -

беден скитам и политам

високо до Бога

да се моля... но не мога,

не познавам Бога.

2) Из нехата песник постах

Још ову ћу да напишем

И онда ћу рећи доста

Ево сад још једне песме

Јер налаже тако правда

Уна је у петак доби

Ова теби сад припада

Ђао Росо овде тата

3) Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna.

Krhko je znanje!)

Možda je pao trak istine u me,

A možda su sanje.

Još bi nam mogla desiti se ljubav,

Desiti – velim,

Ali ja ne znam da li da je želim,

Ili ne želim.

4) Varen sem, kot nisem bil nikoli. Si dokončni občutek zadoščenja: vedeti od kod je hrepenenje. V tebi sem kot v mehkem grobu. Režeš in prežarjaš vse plasti. Čas se vname in izgine, himne slišim, ko te gledam. Strog si in zahteven, stvaren. In ne morem govoriti. Vem, da hrepenim po tebi, trdo sivo jeklo. Za en tvoj dotik dam vse. Glej, pozno sonce buta ob stene dvorišča v Urbinu.

5) Си оди **април ко да не бил,**

со легија мириси невдишани

и цело царство неба недоносени,

низ цутови во снежна лулка разнишани,

врз пладниња во самраци нанижани.

Си оди **април ко да не бил,**

учител по самотија во празни училници,

собирач на ехо во тивки исповедалници,

дарежлив продавач на маски и далечини,

строг татко на немири и болештини.

- А) словенська мова
- Б) македонська мова
- В) болгарська мова
- Г) хорватська мова
- Ґ) сербська мова

2. Укладіть таблицю-характеристику південнослов'янських мов, вказавши у ній статус (офіційна, неофіційна, мертва), територіальне поширення, кількість мовців, алфавітна система (кирилиця, латиниця),

3. Підготуйте доповідь на тему (на вибір):

- 1) Проблема статусу македонської мови
- 2) Становлення чорногорської мови
- 3) Боснійська: мова чи діалект?

Опрацюйте літературу:

1. Васильєва Л. З історії формування терміна «боснійська мова». *Проблеми слов'янознавства*. 1996. Вип. 49. С. 163—167.

2. Brozovic D. O funkcioniranju jezika u jugoslavenskoj federaciji : *Sociolingvistička situacija u jednoj visenacionalnoj evropskoj zajednici*. Knjizevni jezik. 1985. Br. 14/2. S. 83-84.

3. Caspersen N. Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict. *Southeast European Politics*. Vol. IV, No.2-3. November 2003. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/caspersen.pdf>

4. Čagorović N., Carmichael C. *Constructing and Rethinking Montenegrin National Identity*. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku. – Vol.43, No.1. – 2006.

5. Drakic M., Sautet F., McKenzie K. Montenegro: the Challenges of a Newborn State. Mercatus Policy Series Country Brief. N. 2. Mercatus Center at George Mason University, 2007.

6. Isaković R. Rječnik bosanskoga jezika. Sarajevo, 1995. 391 s.;

7. Halilović S. Pravopis bosanskoga jezika. Sarajevo, 1996. 626 s.;

8. Jahić Dž., Halilović S., Palić I. Gramatika bosanskoga jezika. Zenica, 2000. 476 s.

9. Party leader: Serbia denying Montenegrin identity. «B92» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2011&mm=07&dd=14&nav_id=75437

10. Perovic M., Silic J., Vasiljeva Lj. Pravopis crnogorskoga jezika.— Podgorica, 2010.

11. Sekulović G. Montenegrin Identity. Podgorica, 2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.montenegro.org.au/cgidentitetsekulovic.html>

12. What Language do Most Montenegrins Speak? *European Stability Initiative*. September 2007 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.esiweb.org /index.php?lang=en&id=271>.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Філологія – комплекс наукових дисциплін.
2. Філологія в античному світі, середньовіччі й у наші дні.
3. Основна проблематика курсу “Основи славістики”. Зв’язок курсу з іншими навчальними дисциплінами.
4. Розселення слов’ян.
5. Найдавніші слов’янські етноніми.
6. Мовна й етнічна близькість слов’янських народів.
7. Археологічні свідчення про слов’ян.
8. Писемні згадки античних авторів про слов’ян.
9. Основні риси духовної культури давніх слов’ян.
10. Мовна спорідненість слов’янських мов.
11. Передумови утворення споріднених мов (розпад прамови).
12. Основні регулярні фонетичні співвідношення слов’янських мов.
13. Генеалогічна класифікація слов’янських мов.
14. Зміст терміна “праслов’янська мова”.
15. Періодизація історії праслов’янської мови.
16. Діалектне членування праслов’янської мови. Західний і східний діалекти: а) пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти; б) власне східний і центральний піддіалекти.
17. Діяльність св. Кирила і Мефодія в Моравії.

18. Св. Кирило і Мефодій і Україна: міфи і реальність.
19. Діалектна основа старослов'янської мови.
20. Слов'янські абетки.
21. Пам'ятки слов'янської писемності.
22. Східнослов'янські мови: а) українська мова; б) російська мова; в) білоруська мова.
23. Польська мова як національна мова поляків.
24. Чеська мова – національна мова чехів.
25. Словацька мова.
26. Серболужицькі мови.
27. Полабська мова.
28. Болгарська мова – національна мова болгар.
29. Відомості про розвиток сербо-хорватської мови (сербський і хорватський варіанти).
30. Македонська мова.
31. Словенська мова.
32. Черногорська мова.
33. Старослов'янська мова.
34. Становлення східнослов'янської філології.
35. Становлення західнослов'янської філології.
36. Становлення південнослов'янської філології.

37. Становлення зарубіжної слов'янської філології.
38. Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах.
39. Західнослов'янська філологія.
40. Південнослов'янська філологія.
41. Зарубіжна слов'янська філологія.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. На думку Йордана, у VI ст. існували такі групи слов'ян:
 - А) венеди, анти, склавини
 - Б) анти, склавини, дуліби
 - В) сармати, анти, склавини
 - Г) венеди, анти, сармати

2. Анти сформувалися у складі культури (культур):
 - А) пшеворської
 - Б) зарубинецької
 - В) черняхівської
 - Г) зарубинецької і черняхівської

3. Уперше наводить письмову згадку про слов'ян:

А) Прокопій Кесарійський

Б) Птоломеї

В) Тацит

Г) Пліній Старший

4. За свідченням Йордана, анти жили:

А) в басейні Вісли

Б) між Дністром і Дунаєм

В) в Подніпров'ї

Г) в Подунав'ї

5. Етнонім "слов'яни" вживається в джерелах, починаючи від:

А) IV ст.

Б) V ст.

В) VI ст.

Г) VII ст.

6. Генеалогічна класифікація мов базується на:

А) описовому методі

- Б) структурному методі
- В) зіставному методі
- Г) порівняльно-історичному методі

7. Хто здійснив першу класифікацію мов?

- А) Г. Постеллус
- Б) Ю.-Ц. Скалігер
- В) Ю. Крижанич
- Г) В. Джоунз

8. Розпад єдиної прамови на слов'янські діалекти відбувся:

- А) у III ст.
- Б) у VIII ст.
- В) у VII ст.
- Г) у середині I тис.

9. Розподіл мов світу на різні угруповання на підставі родинних зв'язків між ними — це:

- А) типологічна класифікація
- Б) генеалогічна класифікація

В) ареальна класифікація

Г) функціональна класифікація

10. Хто був автором теорії родовідного дерева?

А) А. Шлейхер

Б) Й. Шмідт

В) Ф. Шлегель

Г) Р.-К. Раск

11. Генеалогічно найближчою до білоруської мови є:

А) російська мова

Б) польська мова

В) українська мова

Г) словацька мова

12. 2013 р. допоміжний статус білоруської мови надано в:

А) Чехії

Б) Польщі

В) Росії

Г) Україні

13. Вперше польська мова використана у:

- А) “Богородиці”
- Б) “Гнезненських проповідях”
- В) “Сатирі на ледачих селян”
- Г) “Книзі Генриковій”

14. Середньопольський період розвитку польської мови охоплює:

- А) початок XV — кінець XII ст.
- Б) початок XVI — середину XVII ст.
- В) середина XVII — початок XIII ст.
- Г) XVII - початок XVIII ст.

15. Перша спроба впорядкувати систему орфографії чеської мови належить:

- А) Геласію Добнеру
- Б) Яну Гусу
- В) Ігнатію Борну
- Г) Мікулашу Фойгту

16. Пам'ятки словацької писемності з'явилися:

- А) у кінці XV — на початку XVI ст.
- Б) у кінці XVI — у середині XVII ст.
- В) на початку XVII ст.
- Г) у середині XVII ст.

17. А. Бернолак — це:

- А) словацький письменник XIX ст.
- Б) словацький мовознавець XIX ст.
- В) словацький мовознавець XVIII ст.
- Г) словацький мовознавець XX ст.

18. Перша друкована книга лужицьких мов з'явилася:

- А) 1574 р.
- Б) 1564 р.
- В) 1565 р.
- Г) 1575 р.

19. Сербська мова використовує:

- А) кирилицю

Б) латиницю

В) обидві абетки

20. Основоположником сербської літературної мови вважають:

А) Ю. Даничича

Б) Т. Маретича

В) В. Караджича

Г) Й. Вуковича

21. До найдавніших писемних пам'яток хорватської мови належить:

А) Башчанський надпис

Б) Полицький статут

В) Вінодольський закон

Г) Мирославове євангеліє

22. Автором "Истории на българския език" є:

А) С. Младенов

Б) Б. Цонєв

В) Д. Дринов

Г) М. Державін

23. Розпад праслов'янської мови відбувся:

А) у кінці I тис. до н.е.

Б) на початку I тис. н. е.

В) у VII ст. н.е.

Г) у VIII ст. н.е.

24. Крилоське євангеліє — одна з найдівніших писемних пам'яток:

А) української мови

Б) білоруської мови

В) болгарської мови

Г) сербської мови

25. Пам'ятки старослов'янської мови написані:

А) глаголицею

Б) кирилицею

В) глаголицею і кирилицею

26. Гаєвиця — це:

А) назва сербської абетки

Б) назва болгарської абетки

В) назва хорватської абетки

Г) назва македонської абетки

27. Сербська літературна мова сформувалась на основі:

А) кайкавського діалекту

Б) чакавського діалекту

В) штокавського діалекту

28. Вуковиця — це:

А) назва сербської абетки

Б) назва хорватської абетки

В) назва словацької абетки

Г) назва словенської абетки

29. Дамаскіни були поширені на всій болгарській території:

А) у XVI-XVII ст.

Б) у кінці XVIII ст.

В) у XIX ст.

Г) у XVII-XVIII ст.

30. Сокаючий і шокаючий — діалекти:

А) болгарської мови

Б) словацької мови

В) польської мови

Г) полабської мови

Список рекомендованої літератури:

1. Абашина Н., Козак Д., Синиця Є., Терпиловський Р. Давні слов'яни. Київ, 2012. 366 с.
2. Антонюк О.В. Лексико-семантична група прізвиськ, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини). *Актуальні питання антропоніміки*. Київ, 2005. С. 25-30.
3. Баран В. Давні слов'яни. Т. 3. Київ, 1998. 335 с.
4. Баран В. Д. Етнокультурні процеси на території України у першій половині I тис. н. е. *Етнічна та етнокультурна історія України*. Київ, 2005. С. 195.
5. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. Київ, 1991. 144 с.
6. Белей Л. О. Літературно-художня антропонімія як мовно-стилістичний засіб розкриття характерів персонажів. *Українська мова і література в школі*. 1993. №7. С. 36-39.
7. Белей Л. Не минаючи ані титли. Київ: Темпора, 256 с.

8. Васильєва Л. З історії формування терміна «боснійська мова». *Проблеми слов'янознавства*. 1996. Вип. 49. С. 163—167.
9. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. Мельничука. Київ, 1966.
10. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1966.
11. Дорошенко Д. Слов'янський світ у його минулому і сучасному. Ужгород, 2005. 400 с.
12. Етнічна історія давньої України. Київ, 2000. С. 84–96.
13. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
14. Залізняк Л. Л. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність. *Пам'ять століть*. 1996. № 2.
15. Залізняк Л. Л. Етногенез українців, білорусів та росіян. *Пам'ять століть*. 1997. № 4. С. 2—13.
16. Залізняк Л. Походження українців у лещатах імперських міфів. Електронний ресурс. Режим доступу : https://shron1.chtyvo.org.ua/Zalizniak/Pokhodzhennia_ukraintsiv_U_le_schatakh_imperskykh_mifiv.pdf?
17. Ісаєвич Я. Походження українців: історіографічні схеми і політика *Матеріали до української етнології*. Вип. 1 (4). Київ, 1995.
18. Ісаєвич Я. Початок державності і ранні етапи формування східнослов'янських народів. *Етнічна самосвідомість: національна культура*. Київ, 1991.
19. Ісаєвич Я. Проблема походження українського народу: історіографічний і політичний аспект. *Україна: культурна спадщина*,

національна свідомість, державність: Збірник наукових праць. Львів, 1995. Вип.2. С.3-17.

20. Півторак Г. Історико-лінгвістична славістика: вибр. пр. Київ: Наукова думка, 2015. 510 с.
21. Історична типологія слов'янських мов: [монографія]. Ч.2. За ред. О. Б. Ткаченка. Київ: Довіра, 2008. 264 с.
22. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Філологічний факультет. Кафедра слов'янської філології; ред. кол. А. Й. Багмут [та ін.]. К.: Знання, 1999. 147 с.
23. Літопис Руський за Іпатським списком. Київ, 1989. 592 с.
24. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 344 с.
25. Макарчук С. Україна і українці: поява, поширення та утвердження назв. *Другий міжнар. конгрес україністів*. Львів, 1994.
26. «Ми – не росіяни»: як білоруси рятують свою мову. Електронний ресурс : <https://www.radiosvoboda.org/a/28247336.html>
27. Мозолюк О., Беркещук І. Вступ до слов'янської філології: навч.-метод. комплекс. Кам'янець-Подільський, 2012. 159 с.
28. Німчук, Василь Васильович. Київські глаголичні листки - найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. Київ: Наукова думка, 1983. 139 с.
29. Півторак Г. Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски (про походження українців, росіян та білорусів). Київ, 1998.

30. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови : (іст.-фонет. нарис). Київ: Наук. думка, 1988. 277 с.
31. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова? Київ, 1993. 200 с.
32. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. Київ, 1985. 229 с.
33. Сегеда С. Походження та рання етнічна історія слов'ян. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №6. С. 24-31.
34. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання. Київ: Києво-Могилянська академія, 2012. 118 с.
35. Середа С. Деякі питання походження та етнічної історії населення Русі-України за даними антропології. *Rutenika*. Київ, 2002. Т. 1. С. 94.
36. Скаб М., Даскалюк О. Вступ до слов'янської філології: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2016. 95 с.
37. Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. *Зап. наук, т-ва ім. Т. Г. Шевченка. Праці філологічної секції*. 1925. Т. 141—143. С. 1—42.
38. Телегін Д. Я. Про роль носіїв неолітичних культур дніпро-двинського регіону в етногенетичних процесах балтів і слов'ян. *Археологія*. 1996. № 2. С. 32—45.
39. Царук О. В. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: Наукова монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 324 с.
40. Чешмеджиев, Д. Култът на Кирил и Методий в българското средновековие. *Slavica Slovaca*, 42 (2007). No 1. 20-36.

41. Чучка П. П. Вступ до слов'янської філології : У 2-х ч. К., 1988. Ч. 1. 78 с.; 1999. Ч. 2. 76 с.
42. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків, 2002. 1054 с.
43. Юсип-Якимович Ю. В. Фонологічні системи слов'янських мов крізь призму історичних закономірностей: до проблеми генетичної типології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 35. С. 107-111.
44. Тъпкова-Заимова В., Чешмеджиев Д.: Произход на Кирил и Методий. *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 3. София 2003, с. 343-349.
45. Bajerowa I. *Zarys historii języka polskiego 1939–2000*. Warszawa, 2003.
46. Brozovic D. O funkcioniranju jezika u jugoslavenskoj federaciji : Sociolingvistička situacija u jednoj visenacionalnoj evropskoj zajednici. *Knjizevni jezik*. 1985. Br. 14/2. S. 83-84.
47. Caspersen N. Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict. *Southeast European Politics*. Vol. IV. No.2-3. November 2003. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/caspersen.pdf>
48. Čagorović N., Carmichael C. Constructing and Rethinking Montenegrin National Identity. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. Vol.43. No.1. 2006.
49. Drakic M., Sautet F., McKenzie K. Montenegro: the Challenges of a Newborn State. *Mercatus Policy Series Country Brief*. N. 2. Mercatus Center at George Mason University, 2007.

50. Isaković R. Rječnik bosanskoga jezika. Sarajevo, 1995. 391 s.
51. Halilović S. Pravopis bosanskoga jezika. Sarajevo, 1996. 626 s.
52. Jahić Dž., Halilović S., Palić I. Gramatika bosanskoga jezika. Zenica, 2000. 476 s.
53. Katicic R. Jezikoslovni ogledi. Zagreb, 1971. S. 28-29.
54. Lerh-Splawinski T. O pochodzeniu i Praojczyźnie Slowian. Poznań, 1949.
55. Lerh-Splawinski T. Rozmiesz- czenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych. *Rocznik słowistyczny*. 1960. XXI. S. 5–22.
56. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. 2 wyd. zmien. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2006. C. 195.
57. Party leader: Serbia denying Montenegrin identity. «B92» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2011&mm=07&dd=14&nav_id=75437
58. Perovic M., Silic J., Vasiljeva Lj. Pravopis crnogorskoga jezika. Podgorica, 2010.
59. Population by ethnicity and mother tongue, Population Census in Montenegro 2011. *Statistical Office of Montenegro* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.monstat.org/eng/page.php?id=393&pageid=57>
60. Sławski F. Praojczyzna Słowian. Kom. red. Hanna Dalewska-Greń, Jerzy Rusek, Janusz Siatkowski (red. nacz.) *Z polskich studiów slawistycznych: seria 9: Językoznawstwo: Prace na XII Międzynarodowy Kongres Słowistów w Krakowie 1998*. «Energeia», 1998.
61. Schenker A. Proto-Slavic. *The Slavonic Languages*. London, New York : Routledge, 1993. P. 60.

62. Sekulović G. Montenegrin Identity. Podgorica, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.montenegro.org.au/cgidentitetsekulovic.html>
63. What Language do Most Montenegrins Speak? *European Stability Initiative*. – September 2007 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=271>.